Το προσωπικό χρέος φοβίζει τους εργάτες να απεργήσουν

Από το τέλος της δεκαετίας του 1970, οι απεργίες και η συμμετοχή στα συνδικάτα έχουν σταδιακά απομειωθεί στις περισσότερες δυτικές δημοκρατίας. Νέα έρευνα καταδεικνύει ότι κεντρικό ρόλο σε αυτό παίζει και η ολοένα και μεγαλύτερη εξάρτηση της εργατικής τάξης από το χρέος.

Η επανεμφάνιση των απεργιών σε πολλές σημαντικές δυτικές οικονομίες έχει κατακλύσει τα νέα των τελευταίων μηνών. Τον περασμένο Νοέμβριο ο Neil Bradley , ο διευθύνων αντιπρόεδρος του Εμπορικού Επιμελητηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών, δήλωσε σαφώς στο *Fox News* πως «δεν μπορούμε να επιτρέψουμε να λάβει χώρα μια εθνική απεργία στους σιδηρόδρομους.» Το γεγονός πως μια εθνική απεργία στους σιδηρόδρομους υπήρχε ως φήμη στον ορίζοντα ήταν ένα σημάδι της νέας κατάστασης.

Αλλά ενώ οι απεργίες όντως επανήλθαν τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι αναλυτές τείνουν να υπερεκτιμούν τον ρυθμό και τη δύναμη των τρεχόντων κυμάτων εργατικής κινητοποίησης. Δυστυχώς, η αισιοδοξία τους παραγνωρίζει πόσο μακριά βρισκόμαστε από την πραγματική κορύφωση των απεργιακών κινητοποιήσεων που σημειώθηκε κατά τα τέλη του 1970 και στις αρχές του 1980.

Προκειμένου να αναβιώσει η δημοκρατία στους χώρους εργασίας, πρέπει να καταλάβουμε γιατί η εργατική κινητοποίηση είναι πολύ δυσκολότερη από ότι ήταν, το τι λειτουργεί σαν αντικίνητρο για τους εργάτες ώστε να στηρίξουν μια εργατική κινητοποίηση. Στο πρόσφατο άρθρο μου που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Industrial Relations*, διερευνώ το ποιοι οικονομικοί και πολιτικοί λόγοι σχετίζονται με την απότομη ύφεση της απεργιακής δραστηριότητας. Το έργο μου εστιάζει στη διάρκεια της απεργίας, στη συμμετοχή και τον αριθμό των απεργιών που έλαβαν χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Ιαπωνία, στην Σουηδία και στην Νορβηγία, από το 1970 έως το 2018.

Το κεντρικό μου συμπέρασμα είναι πως ενώ η ύφεση όντως προκαλεί την όξυνση της απεργιακής δραστηριότητας, όπως παρατηρούμε τώρα, το βάρος του προσωπικού χρέους εξισορροπεί αυτήν την αύξηση. Στην πραγματικότητα, η έρευνα μου βρίσκει ότι το προσωπικό χρέος συγκρατεί τις σημαντικές απεργίες κατά την διάρκεια των τελευταίων πέντε δεκαετιών.

Νεοφιλελευθερισμός και Χρηματιστικοποίηση

Οι εκλογικές νίκες των Μάργκαρετ Θάτσερ και Ρόναλντ Ρήγκαν αντίστοιχα σηματοδότησαν την αρχή

αυτού που συνήθως αποδίδεται ως νεοφιλελευθερισμός. Σε αντίθεση με τον φιλελευθερισμό του ελεύθερου εμπορίου που δεν αναθέτει κανέναν ρόλο στο κράτος, ο νεοφιλελευθερισμός είναι το οικονομικό μοντέλο όπου το κράτος *ενεργά* διευκολύνει την επέκταση των ιδιωτικών αγορών σε όλες τις σφαίρες της οικονομίας και *παρεμβαίνει* ώστε να διασφαλίσει την κερδοφορία για τους ιδιώτες επενδυτές.

Πως ήταν ο κόσμος πριν τον νεοφιλελευθερισμό; Ακολουθώντας το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η ανοικοδόμηση των οικονομιών που ενεπλάκησαν στον πόλεμο απαιτούσε τη διευρυμένη χρήση εργασίας. Αυτό καθιστούσε την αγορά εργασίας πιο πυκνή σε αυτές τις χώρες, κάτι που ενδυνάμωσε τους εργάτες και πυροδότησε την άνοδο του μεταπολεμικού συνδικαλισμού. Την ίδια στιγμή, ο Ψυχρός Πόλεμος προκάλεσε έναν οξύ ανταγωνισμό μεταξύ της Δύσης και των Σοβιετικών Δημοκρατιών, ο οποίος πίεσε τις δυτικές κυβερνήσεις να επεκτείνουν τα κράτη πρόνοιας ενόψει του φόβου επαναστάσεων. Ως αποτέλεσμα, στα κύρια χαρακτηριστικά της κρατικής πρόνοιας στις δυτικές βιομηχανικές δημοκρατίες αυτής της περιόδου συχνά συμπεριλαμβανόταν η δωρεάν δημόσια ιατρικοφαρμακευτική περίθαλψη, η δωρεάν ανώτατη εκπαίδευση και το διευρυμένο δικαίωμα στην κοινωνική κατοικία.

Η όξυνση των οικονομικών προβλημάτων που προέκυψαν εντός της ΕΣΣΔ από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 οδήγησε τον Γκορμπατσόφ στην εφαρμογή της *perestroika*, ένα σύνολο οικονομικών αναδιαρθωτικών μεταρρυθμίσεων που στόχευαν στην αναζωογόνηση της Σοβιετικής οικονομίας. Αυτές περιελάμβαναν λιγότερό στενή εμπλοκή του κράτους στην παραγωγή και επέτρεψαν το άνοιγμα ιδιωτικών επιχειρήσεων, οι οποίες είχαν απαγορευτεί από την δεκαετία του 1920. Οι πολιτικοί του δυτικού κόσμου προσέλαβαν αυτές τις μεταρρυθμίσεις, και τελικά την πτώση της ΕΣΣΔ το 1991, ως απόδειξη της υπεροχής του καπιταλισμού. Αυτή η εξάλειψη της απειλής των επαναστάσεων παρήγαγε την ιδεολογική και πολιτική μετάβαση στον νεοφιλελευθερισμό, από την στιγμή που η δημόσια πρόνοια δεν ήταν πλέον αναγκαία για την διατήρηση της κοινωνικής τάξης.

Το 1986 ο Ρήγκαν συνόψισε το νέο έθος όταν ισχυρίστηκε: «Οι εννέα πιο τρομακτικές λέξεις στην Αγγλική γλώσσα είναι: Είμαι από την Κυβέρνηση και είμαι εδώ για να βοηθήσω.» Κάτω από αυτό το αναδυόμενο status quo παράλληλες διαδικασίες ξεκίνησαν να λαμβάνουν χώρα. Από τη μια, τα κράτη σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφηλίου σταδιακά άρχισαν να μειώνουν τις δαπάνες τους για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την εκπαίδευση και την κοινωνική κατοικία. Ταυτόχρονα, προήγαγαν τις ιδιωτικές επενδύσεις, οι οποίες στο τέλος κυριάρχησαν σε αυτούς τους τομείς. Από την άλλη, οι κυβερνήσεις επίσης διευκόλυναν τη φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα και τον πολλαπλασιασμό των ιδιωτικών ασφαλίσεων, με δεδομένη την απουσία της δημόσιας κοινωνικής ασφάλισης.

Η ιδιωτικοποίηση των κεντρικών υπηρεσιών πιέζει διαρκώς τις τιμές προς τα πάνω και βυθίζει τον λαό ολοένα και βαθύτερα στο χρέος. Τα κόστη της ιδιωτικής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης βρίσκονται στα ύψη, η πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση έχει καταστεί ανέφικτη για τα περισσότερα νοικοκυριά της εργατικής τάξης και το κόστος των ενοικίων ή της αγοράς αξιοπρεπών

κατοικιών είναι απροσπέλαστα. Εάν οι άνθρωποι επιθυμούν να έχουν πρόσβαση σε αυτές τις θεμελιώδεις υπηρεσίες, η μόνη τους επιλογή είναι συχνά να δανειστούν. Δεν είναι τυχαίο πως, κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, τα χρέη από δάνεια για υπηρεσίες υγείας, για σπουδές και ιδιαίτερα για τα σπίτια έχουν εκτοξευτεί σε δυσθεώρητα ύψη.

Χρέος, πειθαρχία και ταξικοί αγώνες.

Σε κάποιο βαθμό, ένα σημαντικό μέρος των νοικοκυριών της μεσαίας τάξης σε οικονομίες με υψηλά εισοδήματα έχουν ωφεληθεί από αυτή την διαδικασία. Με δεδομένο ότι συχνά λαμβάνουν ανταποδόσεις από τις επενδύσεις στην ακίνητη περιουσία ή στο χρηματιστήριο, οι οποίες ενισχύονται μέσα από την ανάπτυξη του στεγαστικού χρέους, οι ανώτερες μεσαίες τάξεις είναι ενάντιες στην οικονομική ρύθμιση. Αλλά τι συμβαίνει με τη μεγάλη πλειοψηφία των χρεωμένων νοικοκυριών της εργατικής τάξης;

Οι πληρωμές για την εξυπηρέτηση του χρέους συνιστούν το μεγαλύτερο βάρος του προϋπολογισμού για τα νοικοκυριά της εργατικής τάξης. Κυρίως, αυτό το κόστος συνδέεται με παράγοντες που βρίσκονται εκτός του ελέγχου του λαού και υπάρχει μικρό περιθώριο για διαπραγματεύσεις με τους πιστωτές του. Ένα πρόσφατο παράδειγμα είναι η ανορθολογική προσέγγιση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας Αποθεμάτων και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να αυξήσουν τα επιτόκια ως μέσο για την άμβλυνση του τρέχοντος καθοριζόμενου από την προσφορά κύματος πληθωρισμού. Η μόνη πραγματική επίδραση αυτής της κίνησης ήταν η απότομη άνοδος στα κόστη της εξυπηρέτησης του χρέους για χρεωμένα νοικοκυριά. Για φτωχότερα νοικοκυριά, το να χρωστάς συνεπάγεται μεγάλη αβεβαιότητα.

Καθίσταται ολοένα και πιο καθιερωμένο οι χρεωμένοι εργάτες να επιδεικνύουν ολοένα και μεγαλύτερη πειθάρχηση στις οικονομικές αποφάσεις και στους χώρους εργασίας τους. Τα στοιχεία καταδεικνύουν πως η αύξηση του ατομικού χρέους είναι στενά συνδεδεμένη με τη συνεχή μείωση του μεριδίου των εισοδημάτων των μισθωτών εργαζόμενων στις περισσότερες οικονομίες, από την ηπειρωτική Ευρώπη και την Σκανδιναβία στην Υποσαχάρια Αφρική, τη Λατινική Αμερική και τη Μέση Ανατολή. Αυτό επειδή στις φιλελευθεροποιημένες αγορές εργασίας η αντικατάσταση του εργάτη είναι άμεση και εύκολη για τους περισσότερους εργοδότες. Συνεπώς, η διεκδίκηση μεγαλύτερου μισθού ή καλύτερων συνθηκών συνεπάγεται ένα μεγάλο ρίσκο να χάσεις την δουλειά σου και να μην μπορείς να αποπληρώσεις το χρέος σου. Με δεδομένο αυτό, είναι λογικό να αποδεχτείς έναν χαμηλότερο μισθό ή τη χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας έναντι της εναλλακτικής του ρίσκου της ανεργίας.

Στο πρόσφατο έργο μου καταδεικνύω ότι οι πειθαρχικές επιπτώσεις του προσωπικού χρέους όχι μόνο επηρεάζoyn τους τρόπους της ατομικής διαπραγμάτευσης του μισθού αλλά παράγει επίσης και αντικίνητρα για τους ανθρώπους ως προς . Η συμμετοχή σε απεργίες, ο αριθμός των απεργιών που λαμβάνει χώρα και η διάρκεια των απεργιών βρίσκονται σε πτώση από την κορύφωση τους στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές του 1980. Δεν είναι τυχαίο πως αυτή η πτώση άρχισε κατά τη

διάρκεια των πρώιμων σταδίων της μετατόπισης του οικονομικού τομέα να χρηματοδοτεί νοικοκυριά αντί για επιχειρήσεις.

Η απεργία ενέχει το άμεσο κόστος να χάσεις λεφτά για τις ημέρες που απεργείς και επίσης, στη σημερινή οικονομία, το μεσοπρόθεσμο ρίσκο να απολυθείς. Και στις δύο περιπτώσεις, το ρίσκο μιας προσωπικής χρεοκοπίας γίνεται πιο πιθανό, πράγμα που συνιστά έναν σημαντικό λόγο που τα νοικοκυριά της εργατικής τάξης αποφεύγουν να συμμετέχουν στις απεργίες κατά τις τελευταίες πολλές δεκαετίες.

Προασπίζοντας τη δημοκρατία στον χώρο εργασίας.

Το δικαίωμα να μην διαθέσεις την εργασία σου είναι ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα. Ενώ σε πολλές οικονομίες είναι νομικά κατοχυρωμένο, εξωτερικοί περιορισμοί όπως ο φόβος της ατομικής χρεοκοπίας έχουν αποτρέψει τους εργαζόμενους να το ασκήσουν για χρόνια.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών, η επανεμφάνιση της εργατικής κινητοποίησης είναι γεγονός σε αρκετές χώρες. Ωστόσο, παρά το ότι οι απεργίες συνεχίζουν, παραμένουν πολύ μικρότερες σε συχνότητα και συμμετοχή συγκρινόμενες με τα επίπεδα των δεκαετιών του 1970 και του 1980. Η κρίση που σχετίζεται με το κόστος ζωής είναι αναμφισβήτητα μια σημαντική αιτία πίσω από αυτό. Από τη στιγμή που ο πληθωρισμός πιέζει τα φτωχότερα νοικοκυριά να προσδεθούν σε περισσότερο χρέος, τα ρίσκα που σχετίζονται με την απεργία αυξάνονται ολοένα και περισσότερο. Η τωρινή αύξηση στην απεργιακή δραστηριότητα τίθεται σε κίνδυνο από αυτήν την πραγματικότητα. Εάν ο θυμός για τον πληθωρισμό μπορεί να υπερισχύσει έναντι του φόβου του ατομικού χρέους, αυτό μένει να φανεί.

Η άμεση πρόκληση ενώπιον της οποίας βρίσκονται οι εργάτες και τα συνδικάτα είναι να κινητοποιήσουν περισσότερους ανθρώπους και να διατηρήσουν τον τωρινό ρυθμό της εργατικής κινητοποίησης. Στρατηγικά, ο σχεδιασμός απεργιακών εκστρατειών που προτεραιοποιούν τη στοχευμένη διακοπή έναντι της απροσδιόριστης δράσης είναι ένας πιθανός τρόπος ώστε να δοθεί κίνητρο στους επισφαλείς εργαζόμενους να εμπλακούν. Παρομοίως, η δημιουργία ευρύτερων κοινωνικών συμμαχιών με ενώσεις όπως τα συνδικάτα των οφειλετών μπορούν να βοηθήσουν στην κινητοποίηση περισσότερων ανθρώπων και να υπερασπιστούν τη δημοκρατία στον χώρο εργασίας αλλά και πέραν αυτού.

*Ο **Γιώργος Γκουζούλης** είναι επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μπρίστολ, στην Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων. Η έρευνα του εστιάζει στο πώς η χρηματιστοκοποίηση και η παγκοσμιοποίηση επηρεάζουν τη διαπραγμάτευση μισθών, την περιστασιακότητα του εργατικού δυναμικού, την απεργιακή δραστηριότητα και τη συμμετοχή σε συνδικάτα.

Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε στο Jacobin στις 19.02.2023. Μπορείτε να διαβάσετε το κείμενο στα αγγλικά: εδώ